

HIND JA KVALITEET

H. M e t s a

Politiilise ökonoomia kateeder

Hinnakujundamise teoreetilistes alustes, eriti nende mõistete interpretatsioonides on pikema aja jooksul toimunud olulisi nihkeid. Viimaste metodoloogiline lahtimõtestamine on hinnakujundamise praktika jaoks suure tähtsusega, eriti tingimustes, kus viisaastaku juhtmotiiviks on kvaliteet.

Kui aastaid tagasi oli majandusteaduses üheks põhiksimuseks hinna ja väärtuse vastavus¹, siis viimastel aastatel vaadeldakse peamiselt hinna ja tarbimisväärtuse, hinna ja kvaliteedi seost². Selline dünaamika on peegeldunud ka partei ja riigilorganite direktiivdokumentides.

---

¹ Selles vaimus olid pealkirjastatud terved monograafiad, nagu: И.С. М а л ы ш е в, Общественный учет труда и цена при социализме. М., 1960; Д.Д. К о н д р а ш е в, Цена и стоимость в социалистическом хозяйстве. М., 1963; В.С. Н е м ч и н о в, Общественная стоимость и плановая цена. М., 1970;

М. В г о н š т е i н, Н. М е т с а, Väärtushind ja hinnapoliitika. Tallinn, 1964 jt. pluss monograafiate osad, kogu peatükk "Закон стоимости и цена" monograafias "Проблемы ценообразования и политика цен" jt., pluss paljude aastakäikude ajakirjade artiklid.

² Monograafiad: Цена и качество./Перевод с английского/Под. ред. Якобца Ю.В., М., 1974; А.А. Д е р я о и н, Цены и потребительские свойства предметов труда. М., 1973; Б. Н е р о с л а в с к а я, И. С а д и м ш а н о в, Цена и проблемы повышения качества продукции. М., 1971; Х. Эберт, К. Т о м а с, Анализ затрат на основе потребительской стоимости, М., 1975 jt., pluss arvukate monograafiate osad: А. К о о р н а, Tootustoodangu kvaliteedi majanduslik stimuleerimine. Tallinn, 1973; Д.С. Л ь в о в, Экономика качества продукции. М., 1972; Экономические проблемы повышения качества промышленной продукции. М., 1969 jt., pluss suur hulk teemal "kvaliteet ja hind" kirjutatud artikleid.

NLKP programmis kirjutatakse: "Hinnad peavad järjest suuremal määral kajastama ühiskondlikult vajalikke tööjõukulutusi..."¹ NLKP Keskkomitee 1965. aasta septembripleenumil märgiti vajadust viia hinnad maksimaalselt vastavusse ühiskondlikult vajalike töökuludega.

Nende seisukohtade alusel toimus NSV Liidu tööstuses 1967. aastal hulgihindade reform. Vanade hulgihindade alusel oli tööstuse keskmine fondirentaablus 1967. aasta teisel poolel 15,5 %, sealhulgas sisetööstuses miinus 18,3 %, rasketööstuse tooraineharudes keskmiselt 7,4 % ja kogu rasketööstuses keskmiselt 11,5 %. Pärast reformi tõusis tööstuse keskmine fondirentaablus 18,3 %-ni, sealhulgas sisetööstuses 8,2 %-ni, rasketööstuse tooraineharudes 14,8 %-ni ja rasketööstuses tervikuna 16,7 %-ni.

NLKP XXIV kongressil hinnati hulgihindade reguleerimist positiivselt ja peeti vajalikuks ka edaspidi seda süsteemi parandada. "Õige hinnakujundussüsteem peab tõstma ettevõtete ja koondiste huvi toodangu uuendamise ja kvaliteedi parandamise ning teaduse ja tehnika progressi kiirendamise vastu."²

NLKP XXV kongressil öeldi: "Haldus- ja eelkõige plaanindustegevus peab taotlema rahvamajanduslikke lõpptulemusi"³. On tarvis "oskuslikult kasutada majanduslikke stiimuleid ja tegureid: isemajandamist, kasumit, hindu, preemiaid"⁴. Kümneandal viisaastakul on seatud ülesanne tõsta hulgihindade ja tariifide stimuleerivat osa teaduslik-tehnilise progressi kiirenemises, toodangu uuenemises ja kvaliteedi paranemises ning materiaalsete ressursside ratsionaalses kasutamises. Uute toodete, eriti masinate ja seadmete hulgihindade määramisel näha ette hindade alandamine kasuteguri ühiku kohta".⁵

¹ Töökogude Liidu Kommunistliku Partei programm. Tallinn, 1968, lk. 81.

² NLKP XXIV kongressi materjale. Tallinn, 1973, lk. 187.

³ L. I. B r e ž n e v, NLKP Keskkomitee aruanne ning partei järjekordsed ülesanded sise- ja välispoliitika valdkonnas. "Rahva Hääli" nr. 45, 25. veebruar 1976.

⁴ Sealsamas.

⁵ NSV Liidu rahvamajanduse arendamise põhisuunad aastaks 1976 - 1980. "Rahva Hääli", nr. 55, 7. märts 1975.

Millest selline suurenenud tähelepanu kvaliteedile? Kas see ei tähenda loobumist K. Marxi tööväärtuse teooriast?

Marksistid olid ja on kindlalt hinna väärtusele vastavuse seisukohal. K. Marx on kirjutanud, et "kaupade vahetus või müük nende väärtuse järgi on ratsionaalne printsiip, nende tasakaalu looduseadus (das natürliche Gesetz); sellest seadusest lähtudes tulebki kõrvalekaldumisi seletada, mitte aga ümberpöörduvalt..."¹ V.I. Lenin ütles väärtuse ja hinna seose kohta järgmised klassikalised sõnad: "Väärtus on hindade seadus, s. o. hinna avaldumise üldistatud väljendus."²

Meie majandusteaduses on olnud ka teisiti mõtlejaid. G. Hudokormov on kirjutanud, et "väärtusseadus pole sotsialistlikus majanduses hindade piiramatuks ... regulaatorks." Seetõttu "kallutab sotsialistlik planeerimine igal sammul teadlikult hindu väärtusest kõrvale."³ Hea, et sellised seisukohad on minevik.

Suurenenud tähelepanu toodangu kvaliteedile tuleneb tänapäeva teaduse võimest kiirendada suuresti tootlike jõudude arengut.

Uus efektiivne masin suurendab elavtöö viljakust, vähendab kaksitsitootmist, tõstab fonditootlust. Uus materjal vähendab toodangu materjalimahukust. Kõige nimetatud aluseks on tootmisvahendite kvalitatiivne areng.

Hinna ja toodangu kvaliteedi sidumise teoreetiline võimalus sõltub toodangu väärtuse, "ühiskondlikult vajaliku töökuulu" mõiste interpretatsioonist.

Majandusteadlased, kes loevad väärtuse (ühiskondlikult vajaliku töökuulu) substantsiks igasuguse kauba tootmisel kulutatud faktilise töö, ei saa kunagi põhjendada teoreetiliselt hinna seost toodangu kvaliteediga, hinna stimuleerivat mõju kvaliteedi arengule.

---

¹ K. M a r x , Kapital. III kd., Tallinn, 1962, lk. 176.

² V. I. L e n i n , Teosed. 20. kd., lk. 178.

³ Г. И. Х у д о к о р м о в , О соотношении цены и стоимости в социалистической экономике. Закон стоимости и его роль при социализме. Москва, 1959, стр. 194.

Marxismi klassikud pole aga kauba väärtuse substantiiviks lugenud igasugust faktilist töökuulu. Toome K. Marri kaks hästituntud ütlust.

1. "Lõpuks ei saa ükski asi olla väärtus, ilma et ta oleks tarbimise ees. Kui asi on kasutu, siis on kasutu ka temas sisalduv töö, mis ei tule arvesse tööna ega moodusta sellepärast mingit väärtust."¹

Niisiis, praaki loov töö ei leia ega tohi leida ühiskonna poolt tunnustamist. See töö pole väärtuse substantiiv.

2. "Peale materiaalse kulumise on masinal, nii-öelda, ka moraalne kulumine. Ta kaotab vahetusväärtust sel määral, mil sama konstruktsiooniga masinate taastootmine muutub odavamaks, või sel määral, mil paremad masinad hakkavad temaga konkureerima. Kummalgi juhul ei ole masina väärtus, nii noor ja elujõuline kui masin olekski, nüüd enam määratud temas eneses tegelikult asjastatud tööajaga, vaid sellele tööajaga, mis on vajalik tema enese taastootmiseks või parema masina taastootmiseks. Masin on järelikult suuremal või vähemal määral kaotanud väärtust."²

Järelikult vana ja uue, madalama ja kõrgema efektiivsusega masina (toote) ühesegse olemasolu korral tunnustab ühiskond (ja on õigustatud tunnustama) ainult seda tööd, mis loob parema kvaliteedi, suurema efektiivsuse, odavama kvaliteediühiku.

Eeltoodu võimaldab anda niisuguse joonise:

TÖÖKULU JA TARBIMISVÄÄRTUS

TÖÖKULU	TARBIMISVÄÄRTUS
1) _____	0
2) _____	_____
3) _____	_____
4) _____	_____

Eeldame, et meil on tegemist ühe ja sama toote valmistamisega neljas ettevõttes. Joonise vasakul poolel on antud toote valmistamiseks kulutatud faktiline töökuulu, joonise

¹ K. M a r x , Kapital. I kd., Tallinn, 1953, lk. 44.

² Samas, lk. 350-351.

paremal poolel loodud tarbimisväärtus. Eeldame, et see on mõõdetud ja väljendatud ühenimelises näitajas. Faktiline t88kulu on kõigis ettevõtetes sama.

Esimises ettevõttes tehtud faktiline t88kulu andis konkreetsel juhul tulemuseks täieliku praagi. Seetõttu ühiskond igati õigustatult ei tunnusta teda t88na, sest see t88kulu ei moodusta mingit väärtust. Faktiline (suuruselt) t88kulu teises ettevõttes loob tarbimisväärtuse, mis moodustab ühe kolmandiku neljandas ettevõttes sama faktilise t88 hulga loodud tarbimisväärtusest ja kolmanda ettevõtte faktiline t88kulu loob tarbimisväärtuse, mis moodustab kaks kolmandikku neljanda ettevõtte tarbimisväärtusest. Seetõttu ühiskond on õigustatud tunnustama ühiskondlikult vajaliku t88kuluna üht kolmandikku teise ettevõtte, kaht kolmandikku kolmanda ettevõtte ja 100 % neljanda ettevõtte faktilisest t88kulust. Seega reeglipäraselt kvaliteetsemale tootele stimuleeriva hinna kehtestamine pole hinna kõrvalekallutamine ühiskondlikult vajalikust t88kulust, vaid hinna kehtestamine selle alusel. See ei välista võimalust ja vajadust eriliste asjaolude korral uut ja head toodangut rohkem stimuleerida. Nüüd võib hind häälbida ühiskondlikult vajalikust t88kulust kõrgemale.

Tuleb märkida, et K. Marx pole kunagi ühiskondlikult vajalikke t88kulusid mõistnud faktiliste keskmisena nagu mõned meie majandusteadlased aegade jooksul visalt on serveerinud ja praktikale peale sundinud. K. Marxi sõnad: "Ühiskondlikult vajalik t88aeg on t88aeg, mis on vajalik mingi tarbimisväärtuse valmistamiseks olemasolevail ühiskondlikult normaalseil tootmistingimustel ning antud ühiskonnas olemasoleva keskmise t88oskuse ja t88intensivsuse taseme puhul. Näiteks Inglismaal pärast auru jõul t88tavate kudumistelgede tarvitusele võtmist piisas võib-olla poolest sellest t88st, mis varem oli vajalik selleks, et muuta kangaks antud hulk lõnga. Inglise käsitsikuduja vajas selleks tegelikult hiljemgi niisama palju t88aega kui varem, aga ta individuaalse t88tunni produkt kujutas endast nüüd ainult poolt ühiskondlikku t88tundi ja selle produkti väärtus langes seetõttu poole võrra."¹

¹ K. M a r x , Kapital. I kd., lk. 42-43.

Majanduslikult põhjendatud, ühiskondlikult vajalike töökulude tasest peegeldava ja kvaliteeti stimuleeriva hinna kehtestamine on tänapäeval keeruline.

Kasvab valmistatavate toodete arv, eriti tööstuses. Kui mõni aasta tagasi räägiti, et Nõukogude Liidu tööstus valmistab 5 miljonit liiki tooteid, siis praegu räägitakse 20 miljonist liigist tootmisvahendeist ja ühest miljonist tarbeesemest. Teaduse ja tehnika progressiga kaasneb toodete keerukuse kasv. Kahekümnendatel aastatel koosnes elektrienergiale töötav seade keskmiselt sajast algdetailist, tänapäeval aga ligikaudu 10 000 detailist. Ka toodangu nomenklatuuri uuenemine on kiire. Masina keskmiseks moraalise kulumise eaks on ligikaudu viis aastat. Hiljuti vastu võetud toodangu atesteerimise põhimäärus lubab toodangu atesteerimisel anda kõrgemat ja esimest kategooriat tootmistehnilise otstarbega toodangule kolmeks ja laiatarbekaupadele kaheks aastaks.

Sellises olukorras muutub keerukaks igale tootele, sõltuvalt vanusest, moraalset kulumisest jm. Õige hinnatase kehtestamine: 1) hinnatase sisuline määratlemine; 2) õige hinnatase kehtestamise tehniline külg, töömaht ja hinnaorganite võime seda teoks teha.

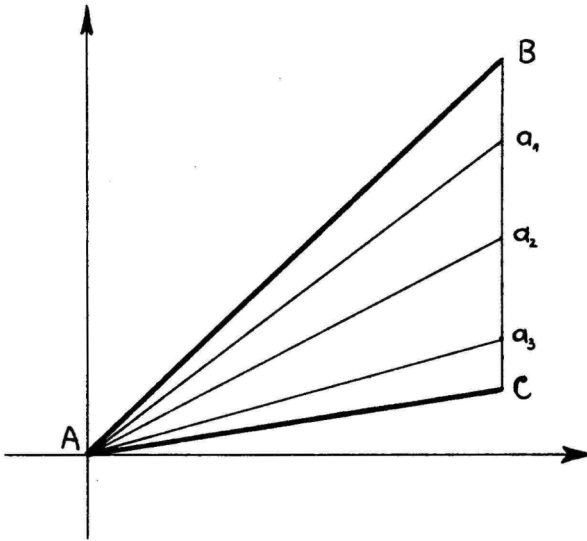
Uue toote loomine ja tema stimuleerimine on põhjendatud siis, kui tal on võrreldes vanaga teatud eelised, eelkõige majanduslikku, aga samuti moraalset ja esteetilist laadi. Tootjale realiseeruvad kõik eelised majanduslikult, tarbijale ka moraalset ja esteetilist mõju. Et uuest tootest oleks huvitatud nii tootja kui tarbija, on tarvis efekti jaotus vastavas proportsioonis. Selle jaotuse üks variante võiks olla skeemil 1 esitatud. Punktis A on vana toote kvaliteet ja tootmiskulud. Punktis B on uue, teda asendava toote kvaliteet, punktis C tootmiskulud. a_1 , a_2 , a_3 on hinnatase võimalikud variandid.

Konkreetne hinnatase uue kvaliteedi efekti raames peaks sõltuma antud toote nõudmise ja pakkumise vahekorrapst.

Vananeva toote hinna ja kvaliteedi dünaamika võiks olla põhimõtteliselt selline nagu see on antud skeemil 2.

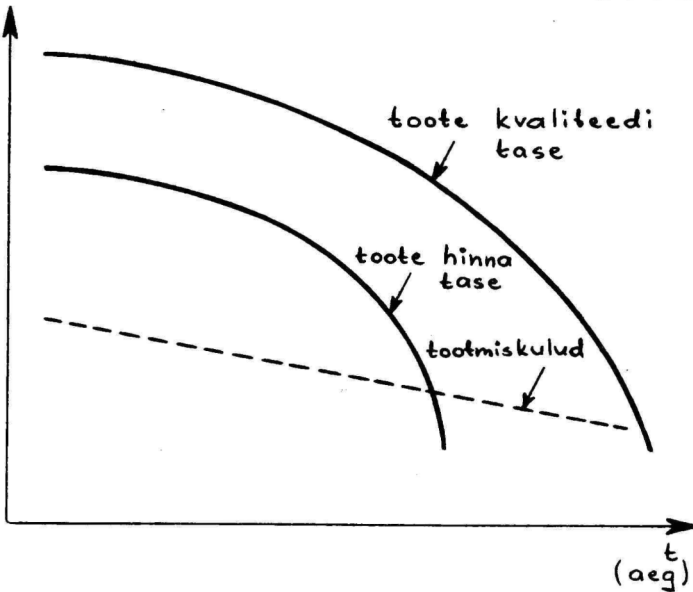
Tootmise stimuleerimise seisukohalt on oluline, et teatud vananemise astmest peale hind alaneks kiiremini, kui langeb kvaliteet. See loob tootjale - ettevõttele huvi va-

Skeem 1

Uue toote majanduslik efekt ja selle jaotamine

Skeem 2

Vananeva toote kvaliteedi ja hinna dünaamika

nanenud toote õigeaegseks mahavõtmiseks ja uute juurutamiseks.

Toodangu kvaliteedi taseme määramisel ja vastavalt sellele hinnataseme kujundamisel võiks lähtuda toodangu kvaliteedi riikliku atesteerimise tulemustest. Sel juhul täidab riiklik atesteerimine toodangu kvaliteedi juhtimise süsteemis kandvat osa. Atesteerimise tulemused on aluseks 1) hinnakujundamisele, 2) töötajate materiaalsele ergutamisele (põhipalk, preemia) ning 3) toodangu kvaliteedi arengu riiklikule planeerimisele.

Hinnakujundamise praktika on tõestanud, et seni pole õnnestunud kehtestada kõigile toodetele majanduslikult põhjendatud (sealhulgas sõltuvalt toote kvaliteedi tasemest) vajaliku dunaamikaga hindu. Seetõttu on nähtavasti otstarbekas suurendada ministeeriumide, ametkondade, koondiste ja ettevõtete õigusi selles osas.

Tundub, et hindade taseme põhjendamatu kasv on välisdatud, kui näiteks koondis või ministeerium ise reguleerib vajaliku perioodsusega oma tootlike allüksuste toodete hindu etteantud omahinna rentaabluse tasemel. Kasumi iga rubla kasv uue ja hea toote hinnas üle etteantud rentaabluse taseme tuleb korvata vana toodangu kasumi samaväärse vähendamisega nende hindade alandamise teel. Hindade liikumise orientiiriks, nagu märgitud, võivad olla toodangu kvaliteedi riikliku atesteerimise tulemused. Hinnad registreeritakse riiklikes hinnaorganites, kes jälgivad ka nendest kinnipidamist.

Autor on arvamusel, et nende põhimõtete alusel hinnakujundamine stimuleerib kvaliteedi arengut.